

การพัฒนาารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธสำหรับผู้สูงอายุจังหวัดมหาสารคาม
Development of Buddhist tourism model for the elderly,
Maha Sarakham Province

พระวิมาน คมภีรปญโญ

Phra Wiman Gambhirapañño

ภานุวัฒน์ สิงห์คำป้อม

Phanuwat Singkhampong

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์มหาสารคาม

Maha Sarakham Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: arsomman1653@gmail.com

Received: 30 January 2025; Revised: 26 April 2025; Accepted: 26 April 2025

บทวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธสำหรับผู้สูงอายุจังหวัดมหาสารคาม 2) เพื่อพัฒนากิจกรรมและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธรองรับสังคมผู้สูงอายุจังหวัดมหาสารคาม และ 3) เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธรองรับสังคมผู้สูงอายุจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเป็นงานวิจัยแบบผสมวิธี กล่าวคือ วิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้แบบสนทนากลุ่มและแบบสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องจำนวน 23 รูป/คน วิจัยเชิงปริมาณโดยใช้แบบสอบถามผู้สูงอายุ 400 คน และวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ชุดปฏิบัติการท่องเที่ยวเชิงพุทธสำหรับผู้สูงอายุ โดยนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า

การท่องเที่ยวเชิงพุทธสำหรับผู้สูงอายุจังหวัดมหาสารคาม จำแนกออกเป็น 4 รูปแบบ 1) รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงกายภาพ (ท่องเที่ยวพุทธสถานและท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธ) 2) รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสังคมและการท่องเที่ยวเชิงพุทธนิเวศ 3) รูปแบบการท่องเที่ยวทางจิตใจ และ 4) รูปแบบการท่องเที่ยวทางพุทธปัญญา

การพัฒนากิจกรรมและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธรองรับสังคมผู้สูงอายุจังหวัดมหาสารคาม โดยได้สำรวจความคิดเห็นเชิงปริมาณเกี่ยวกับวัดท่องเที่ยวอดนียมสำหรับผู้สูงอายุ 10 แห่ง ซึ่งมีกระบวนการพัฒนา กิจกรรมและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธสำหรับผู้สูงอายุ ประกอบด้วย 10 ส่วน ได้แก่ พัฒนารักษาพยาบาล การท่องเที่ยวเชิงพุทธ พัฒนาศูนย์บริการท่องเที่ยว พัฒนาศูนย์อำนวยความสะดวกที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ พัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ พัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธสำหรับผู้สูงอายุ พัฒนาการจัดการท่องเที่ยว พัฒนาเทคโนโลยีการท่องเที่ยว พัฒนาด้านความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ พัฒนาการบริการนักท่องเที่ยว และพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงพุทธสำหรับผู้สูงอายุ

การเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธรองรับสังคมผู้สูงอายุจังหวัดมหาสารคาม โดยใช้กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การพัฒนาความร่วมมือเชิงเครือข่าย พัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธ การสร้างโอกาสท่องเที่ยวเชิงพุทธ ส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สร้างโอกาสในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พัฒนารูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยว พัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวสร้างสรรค์ และพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก

คำสำคัญ: การพัฒนา, รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธ, ผู้สูงอายุ

Abstract

This research article aims : 1) to study the Buddhist tourism model for the elderly, Maha Sarakham Province, 2) to develop activities and management of Buddhist tourism to support the elderly society, Maha Sarakham Province, and 3) to strengthen the network of management of Buddhist tourism to support the elderly society, Maha Sarakham Province. This research is a mixed-method research namely, qualitative research using focus group discussions and interviews with 23 people (monks and laities) involved quantitative research using a questionnaire with 400 elderly people, and participatory action research by using a Buddhist tourism action kit for the elderly. The research results are presented in a descriptive and analytical manner.

The research results found that :

Buddhist tourism for the elderly, Maha Sarakham Province is divided into 4 models: 1) physical tourism model (Buddhist tourism and Buddhist health tourism), 2) social tourism and Buddhist ecotourism, 3) spiritual tourism, and 4) Buddhist wisdom tourism.

Developing activities and management of Buddhist tourism to support the elderly society, Maha Sarakham Province by surveying quantitative opinions on 10 popular tourist temples for the elderly. The development process of Buddhist tourism activities and management processes for the elderly consists of 10 parts, there are developing Buddhist tourism resources, developing tourism factors, developing facilities related to Buddhist tourism, developing Buddhist tourism models suitable for the elderly, developing Buddhist tourism activities for the elderly, developing tourism management, developing tourism technology, developing safety in Buddhist tourist attractions, developing tourist services, and developing Buddhist tourism networks for the elderly.

Strengthening the network of management of Buddhist tourism to support the elderly society, Maha Sarakham Province by using the process of exchanging knowledge, developing network cooperation, developing Buddhist tourism potential, creating opportunities for Buddhist tourism, promoting sustainable tourism, creating opportunities to disseminate Buddhism, developing tourism models and activities, developing creative tourism areas, and developing the grassroots economy.

Keywords: Development, Buddhist tourism model, Elderly

บทนำ

ปัจจุบันประเทศไทยก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2565 เป็นต้นมา สัดส่วนประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปในประเทศไทยเป็นร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ แสดงเห็นว่าประชากร 1 ใน 5 คือผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่องค์การอนามัยโลก (WHO) และสหประชาชาติกำหนดว่าสังคมที่มีผู้สูงอายุมากกว่าร้อยละ 20 ขึ้นไป ถือเป็นสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ รัฐบาลไทยจึงประกาศให้ “สังคมผู้สูงอายุเป็นวาระแห่งชาติ” (ไทยรัฐ, 2566) จากโครงสร้างทางสังคมที่เปลี่ยนไปเป็นสังคมผู้สูงอายุดังกล่าว จึงทำให้แผนงานวิจัยด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) ปี 2566-2570 ยุทธศาสตร์ที่ 2 มุ่งเน้นการยกระดับสังคมและสิ่งแวดล้อมให้มีการพัฒนาอย่างยั่งยืนสามารถแก้ปัญหาท้าทายและปรับตัวได้ทันต่อพลวัตการเปลี่ยนแปลงของโลก โดยใช้วิทยาศาสตร์การวิจัยและนวัตกรรม P9 S2 สังคมสูงวัย พัฒนาผู้สูงอายุ เตรียมความพร้อมเป็นผู้สูงอายุ และการอยู่ร่วมกันของคนทุกช่วงวัย ดังนั้น การให้ความสำคัญต่อลักษณะเฉพาะของผู้สูงวัยที่มีทั้งความเปราะบางและความเข้มแข็งของประสบการณ์ที่เอื้อต่อการสร้างสรรค์ศักยภาพต่อสังคมและตนเอง เป็นมิติหลักในการมองไปข้างหน้าต่อสังคมสูงวัย การบูรณาการความรู้เพื่อเชื่อมโยงความเข้าใจตลอดทุกช่วงวัยกับสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อม (สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ และสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2562) เพื่อพัฒนาศักยภาพประชากรผู้สูงอายุเป็นพลพลัง (Active Ageing) คือ สุขภาวะดี มีหลักประกันที่มั่นคง สามารถทำงานเชิงเศรษฐกิจและร่วมเป็นพลังในการขับเคลื่อนสังคมไทย

ยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ การพัฒนาศักยภาพคนตลอดช่วงชีวิต มุ่งเน้นการพัฒนาคนเชิงคุณภาพในทุกช่วงวัย ในส่วนของช่วงวัยผู้สูงอายุก็มุ่งเน้นการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเป็นพลังในการขับเคลื่อนประเทศ (สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560) ส่วนในจังหวัดมหาสารคามมีวัดท่องเที่ยวเชิงพุทธหลายแห่ง จากการสำรวจข้อมูลพื้นฐานพบว่า วัดที่มีการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธยังขาดรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ และไม่สอดคล้องกับสถานการณ์สังคมผู้สูงอายุในปัจจุบัน ซึ่งกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งที่สามารถนำไปพัฒนาเพื่อส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุ

การท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุจึงมีความจำเป็นและสอดคล้องกับความต้องการของคณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม ที่มีนโยบายพัฒนาวัดและดึงศักยภาพของวัดเพื่อให้เกิดการเสริมสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาสอดคล้องกับสังคมผู้สูงอายุ จึงได้กำหนดหัวข้อเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธสำหรับผู้สูงอายุจังหวัดมหาสารคาม” ซึ่งเป็นงานวิจัยแบบผสมวิธี โดยศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ แล้วนำไปสู่การพัฒนากิจกรรมและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธรองรับสังคมผู้สูงอายรรวมทั้งการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธสำหรับผู้สูงอายุในแหล่งท่องเที่ยวพื้นที่เป้าหมาย 2 แห่ง และประเมินผลการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อนำผลการประเมินมาพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธสำหรับผู้สูงอายุ และการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงพุทธสำหรับผู้สูงอายุ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธสำหรับผู้สูงอายุจังหวัดมหาสารคาม
2. เพื่อพัฒนากิจกรรมและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธรองรับสังคมผู้สูงอายุจังหวัดมหาสารคาม
3. เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธรองรับสังคมผู้สูงอายุจังหวัดมหาสารคาม

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

ในงานวิจัยนี้ใช้รูปแบบการแบบผสมวิธี คือ การวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยเชิงปริมาณ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

1) รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งเน้นการเก็บข้อมูลในพื้นที่วิจัย 4 วิธีการ ได้แก่ การสำรวจบริบทพื้นที่ การสัมภาษณ์ สันทนากลุ่ม และนำผลการวิจัยมาจัดการสัมมนา

2) รูปแบบการวิจัยเชิงปริมาณ การวิจัยเชิงปริมาณโดยแจกแบบสอบถามผู้สูงอายุในจังหวัดมหาสารคาม 13 อำเภอ ซึ่งมีผู้สูงอายุในจังหวัดมหาสารคามทั้งหมด จำนวน 194,141 คน โดยใช้สูตรการคำนวณของ Taro Yamane สรุปลักษณะกลุ่มตัวอย่างเป็นจำนวน 400 คน

3) รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 6 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 การมีส่วนร่วมศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา ขั้นตอนที่ 2 การร่วมวางแผนปฏิบัติการ ขั้นตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมปฏิบัติการ ขั้นตอนที่ 4 วิเคราะห์ประโยชน์และความคุ้มค่าการจัดการท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุ ขั้นตอนที่ 5 การติดตามประเมินผล ขั้นตอนที่ 6 ทบทวน/จัดการความรู้การท่องเที่ยวเชิงพุทธสำหรับผู้สูงอายุ

2. พื้นที่วิจัย

งานวิจัยนี้มีพื้นที่วิจัย 2 แห่ง ได้แก่ 1) วัดอัมพวันาราม บ้านหนองโก ตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม และ 2) วัดกลางเชียงยืน อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม

3. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ รูปแบบงานวิจัยเชิงคุณภาพได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธสำหรับผู้สูงอายุ จำแนกออกเป็น 6 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มเจ้าอาวาสหรือตัวแทนเจ้าอาวาส ตัวแทนกรรมการวัด นักท่องเที่ยวสูงอายุ ผู้สื่อความหมายการท่องเที่ยว นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา และตัวแทนส่วนงานการท่องเที่ยวจังหวัดมหาสารคาม รวมผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งสิ้น จำนวน 24 รูป/คน

2) ประชากร/กลุ่มตัวอย่าง รูปแบบงานวิจัยเชิงปริมาณได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามกลุ่มผู้สูงอายุในจังหวัดมหาสารคาม 13 อำเภอ รวมจำนวน 400 คน

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นวิจัยแบบผสมวิธี ได้แก่ 1) งานวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคุณภาพ คือ แบบสัมภาษณ์และแบบสนทนากลุ่ม 2) งานวิจัยเชิงปริมาณ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ คือ แบบสอบถาม และ 3) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ ชุดปฏิบัติการพัฒนารูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธสำหรับผู้สูงอายุ

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

งานวิจัยนี้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่วิจัย โดยได้กำหนดขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลไปพร้อมกับดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตลอดโครงการวิจัย โดยจำแนกออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธสำหรับผู้สูงอายุจังหวัดมหาสารคาม โดยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสำรวจ สัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม ระยะที่ 2 เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการกิจกรรมและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธรองรับสังคมผู้สูงอายุจังหวัดมหาสารคาม โดยเก็บ

รวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการด้วยแจกแบบสอบถามเชิงปริมาณบูรณาการกับงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ และระยะที่ 3 เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธรองรับสังคมผู้สูงอายุจังหวัดมหาสารคาม โดยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการปฏิบัติการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธสำหรับผู้สูงอายุจังหวัดมหาสารคามและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

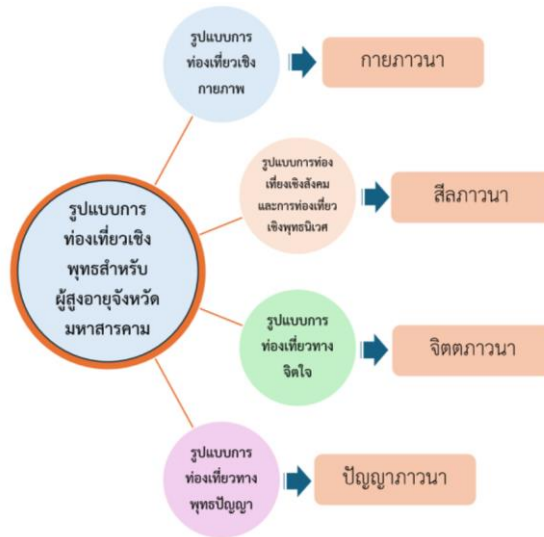
6. การวิเคราะห์ข้อมูล

ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้วิธีการสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) การสรุปข้อมูลเชิงสถิติ และการคำนวณค่าเฉลี่ยแล้วนำเสนอข้อมูลเชิงวิเคราะห์สถิติที่แสดงให้เห็นนัยยะสำคัญ และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโดยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม วิเคราะห์พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุ รวมทั้งวิเคราะห์รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ

ผลการวิจัย

1. รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธสำหรับผู้สูงอายุจังหวัดมหาสารคาม

งานวิจัยนี้ได้ศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธสำหรับผู้สูงอายุจังหวัดมหาสารคาม ผลจากการวิจัยได้นำเสนอข้อค้นพบ 4 รูปแบบ ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 1 : รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธสำหรับผู้สูงอายุจังหวัดมหาสารคาม

จากแผนภาพดังกล่าว พบว่า รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธสำหรับผู้สูงอายุจังหวัดมหาสารคาม จำแนกออกเป็น 4 รูปแบบ ดังนี้ 1) รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงกายภาพ จำแนกรูปแบบแยกย่อยออกเป็น 2 รูปแบบ ดังนี้ (1) การท่องเที่ยวพุทธสถาน (2) การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธ 2) การท่องเที่ยวเชิงสังคมและการท่องเที่ยวเชิงพุทธนิเวศ จำแนกออกเป็น 2 ส่วน คือ (1) การท่องเที่ยวเชิงสังคม ได้แก่ การท่องเที่ยวเกี่ยวกับกิจกรรมพุทธศาสนา การท่องเที่ยววิถีชีวิตชาวพุทธ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชาวพุทธ (2) รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธนิเวศ ได้แก่ การท่องเที่ยวระบบพุทธนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงพุทธอนุรักษ์ 3) รูปแบบการท่องเที่ยวทางจิตใจ ได้แก่ การ

ท่องเที่ยวแสวงบุญ การท่องเที่ยวเพื่อความเป็นศิริมงคลแก่ชีวิต การท่องเที่ยวพุทธศิลป์ การท่องเที่ยวเกจิอาจารย์ และ 4) รูปแบบการท่องเที่ยวทางพุทธปัญญา ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงทัศนศึกษา การท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติธรรม การท่องเที่ยวเชิงภูมิปัญญาพระพุทธศาสนา และการท่องเที่ยวเชิงพุทธปัญญาสร้างสรรค์

2. พัฒนากิจกรรมและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธรองรับสังคมผู้สูงอายุจังหวัดมหาสารคาม

การพัฒนากิจกรรมและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธรองรับสังคมผู้สูงอายุจังหวัดมหาสารคาม ในพื้นที่วิจัย 2 แห่ง ได้แก่ 1) วัดอัมพวันาราม บ้านหนองโก ตำบลแพ่ง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม และ 2) วัดกลางเขายิน อำเภอเขายิน จังหวัดมหาสารคาม พบว่า มีส่วนสำคัญที่มีความเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 2 : วงจรกระบวนการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธสำหรับผู้สูงอายุ

จากแผนภาพดังกล่าว แสดงให้เห็นวงจรกระบวนการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธสำหรับผู้สูงอายุ ประกอบด้วย 10 ส่วน ดังต่อไปนี้

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ซึ่งเป็นมากกว่าแค่สถานที่ท่องเที่ยวทางศาสนา แต่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า มีความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตและจิตวิญญาณของผู้คนมาช้านาน การนำเสนอทรัพยากรเหล่านี้ในรูปแบบการท่องเที่ยว จึงเป็นการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับความงามของศิลปะ วัฒนธรรม และปรัชญาของพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง เช่น ประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนา การทำบุญ การเวียนเทียน การสวดมนต์ ส่วนที่เป็นวิถีชีวิตของชาวพุทธ เช่น การปฏิบัติธรรม การไหว้พระสวดมนต์ และสิ่งแวดล้อมหรือระบบนิเวศในวัด รวมทั้งพระธาตุเจดีย์ พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น

2. ปัจจัยการท่องเที่ยว ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ 1) ปัจจัยภายในของนักท่องเที่ยว ประกอบด้วย 5 ส่วน ได้แก่ (1) ความเชื่อทางศาสนา คือ ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นปัจจัยหลักที่กระตุ้นให้ผู้คนเดินทางไปยังสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ (2) การแสวงหาความสุข คือ การหลีกเลี่ยงจากความวุ่นวายในชีวิตประจำวัน เพื่อแสวงหาความ

สงบทางใจ (3) การเรียนรู้ คือ ความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม (4) ประสบการณ์ส่วนตัว คือ การได้รับคำแนะนำจากบุคคลอื่น หรือการเคยมีประสบการณ์ที่ดีจากการเดินทางมาก่อน (5) ความต้องการพัฒนาตนเองในการปฏิบัติธรรมและการทำกิจกรรมทางศาสนา เพื่อพัฒนาจิตใจและจิตวิญญาณ

2) ปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย 5 ส่วน ได้แก่ (1) สถานที่ท่องเที่ยว คือ ความสวยงามของวัดวาอาราม สถาปัตยกรรม และภาพจิตรกรรมฝาผนัง (2) กิจกรรมทางศาสนา คือ การจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การทำบุญ การเวียนเทียน การปฏิบัติธรรม (3) สิ่งอำนวยความสะดวก คือ การมีที่พัก อาหาร การบริการ และการเดินทางที่สะดวกสบาย (4) การประชาสัมพันธ์ คือ ข่าวสารหรือการโปรโมตแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธผ่านสื่อหรือช่องทางต่าง ๆ และ (5) นโยบายการสนับสนุนและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

3. สิ่งอำนวยความสะดวกที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ประกอบด้วย 1) ที่พัก ได้แก่ โรงแรม รีสอร์ท โฮมสเตย์ ที่มีคุณภาพและหลากหลายระดับ 2) ร้านอาหาร ได้แก่ ร้านอาหารท้องถิ่น ร้านอาหารที่การบริการอย่างมีคุณภาพ ร้านกาแฟ หรือตลาด 3) การคมนาคม ได้แก่ ถนนที่มีความสะดวก สัญญาณบอกทางที่ชัดเจน การขนส่งสาธารณะที่มีคุณภาพ 4) สิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ เช่น ห้องน้ำสาธารณะ ที่จอดรถ และศูนย์บริการนักท่องเที่ยว

4. รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ จำแนกออกเป็น 4 รูปแบบ ประกอบด้วย รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงกายภาพ รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสังคมและรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธนิเวศ รูปแบบการท่องเที่ยวทางจิตใจ และรูปแบบการท่องเที่ยวทางพุทธปัญญา

5. กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธสำหรับผู้สูงอายุ การออกแบบพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวประกอบด้วย 15 กิจกรรม ประกอบด้วย กิจกรรมการท่องเที่ยวตามพุทธสถาน กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธ กิจกรรมการท่องเที่ยวเข้าร่วมกิจกรรมพระพุทธศาสนา กิจกรรมการท่องเที่ยววิถีชีวิตชาวพุทธ กิจกรรมการท่องเที่ยววัฒนธรรมชาวพุทธ กิจกรรมการท่องเที่ยวระบบพุทธนิเวศ กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธอนุรักษ์ กิจกรรมการท่องเที่ยวแสวงบุญ กิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อความเป็นศิริมงคลแก่ชีวิต กิจกรรมการท่องเที่ยวพุทธศิลป์ กิจกรรมการท่องเที่ยวเกจอาจารย์ กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงทัศนศึกษา กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติธรรม กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงภูมิปัญญาพระพุทธศาสนา และกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธปัญญาสร้างสรรค์

6. การจัดการ คือ การวางแผนกระบวนการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธสำหรับผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบ ประกอบด้วย การวางแผนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพ การตลาดประชาสัมพันธ์และส่งเสริมการท่องเที่ยว รวมทั้งการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมและถาวรวัตถุในแหล่งท่องเที่ยว

7. เทคโนโลยีการท่องเที่ยว ประกอบด้วย การสื่อสาร ระบบข้อมูลข่าวสาร ระบบอินเทอร์เน็ตไร้สาย แอปพลิเคชันสำหรับนักท่องเที่ยว การชำระเงินแบบอิเล็กทรอนิกส์ ระบบนำทางด้วย GPS และการปิดกั้นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ เป็นต้น

8. ความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ ประกอบด้วย ความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยว การมีระบบรักษาความปลอดภัยที่มีคุณภาพเพื่อให้ความปลอดภัยและทำให้นักท่องเที่ยวมีความเชื่อมั่น รวมทั้งความปลอดภัยทางด้านสิ่งแวดล้อม เช่น การจัดการขยะและสิ่งปฏิกูลอย่างถูกวิธี ปราศจากมลภาวะในแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น

9. การบริการนักท่องเที่ยว ประกอบด้วย 5 ส่วน คือ 1) แหล่งข้อมูล การให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์แก่ผู้มาเยือน ได้แก่ ที่พัก สถานที่ท่องเที่ยว ร้านอาหาร การเดินทาง การแลกเปลี่ยนเงินตรา การนำเที่ยว และกิจกรรม

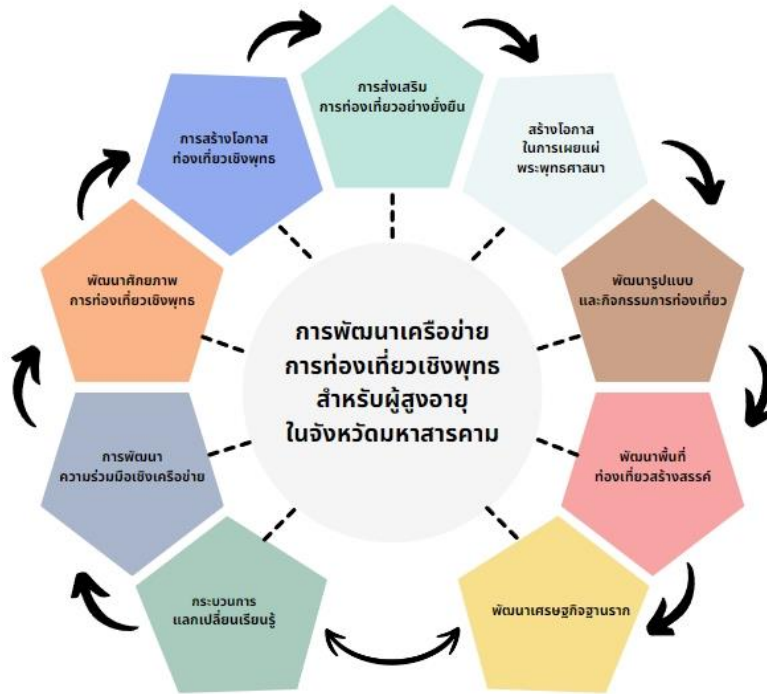
ต่าง ๆ 2) การให้คำปรึกษา ให้คำแนะนำและตอบข้อซักถามเกี่ยวกับการเดินทางและท่องเที่ยว 3) การจำหน่ายสินค้า ได้แก่ การจำหน่ายสินค้าและของที่ระลึก 4) การประชาสัมพันธ์ โดยมีการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมต่าง ๆ ในพื้นที่ท่องเที่ยว และ 5) การช่วยเหลือฉุกเฉิน ให้ความช่วยเหลือเบื้องต้นในกรณีฉุกเฉิน ได้แก่ การติดต่อรถพยาบาล หรือสถานีตำรวจ เพื่อใช้ในกรณีที่นักท่องเที่ยวมีอาการป่วยฉุกเฉิน

10. เครือข่ายการท่องเที่ยว คือ กลุ่มบุคคล องค์กร หรือชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการส่งเสริมและอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและของพระพุทธศาสนา มารวมตัวกันเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ และความรู้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อร่วมกันพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ

ในส่วนของการพัฒนากิจกรรมและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธรองรับสังคมผู้สูงอายุจังหวัดมหาสารคาม ได้มีการแจกแบบสอบถามและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณในประเด็นวัดท่องเที่ยวอดนียมสำหรับผู้สูงอายุในจังหวัดมหาสารคาม และได้นำข้อมูลมาจัดลำดับสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพุทธที่ได้รับความนิยมสำหรับผู้สูงอายุ 10 แห่ง ตามลำดับดังนี้ สถานที่ท่องเที่ยวได้รับความนิยมมากที่สุดลำดับที่หนึ่งเป็นวัดป่าวังน้ำเย็น มีค่าเฉลี่ยความนิยม 4.66 รองลงมาเป็นพระธาตุนาตุน มีค่าเฉลี่ยความนิยม 4.51 ลำดับที่สามเป็นวัดหนองหูลิง มีค่าเฉลี่ยความนิยม 4.37 ลำดับที่สี่เป็นวัดมหาชัย มีค่าเฉลี่ยความนิยม 4.20 ลำดับที่ห้าเป็นวัดขุนพรหมดารี มีค่าเฉลี่ยความนิยม 4.18 ลำดับที่หกเป็นวัดกลางเชียงยืน มีค่าเฉลี่ยความนิยม 4.05 ลำดับที่เจ็ดเป็นวัดพุทธมงคล มีค่าเฉลี่ยความนิยม 4.00 ลำดับที่แปดเป็นวัดอัมพวนาราม มีค่าเฉลี่ยความนิยม 3.96 ลำดับที่เก้าเป็นวัดป่าโคกดินแดง มีค่าเฉลี่ยความนิยม 3.82 และลำดับที่สิบเป็นวัดป่าธรรมอุทยาน มีค่าเฉลี่ยความนิยม 3.78 ตามลำดับ แต่ละวัดก็จะมีรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีอัตลักษณ์โดดเด่น เพื่อเป็นทางเลือกสำหรับนักท่องเที่ยว แสดงให้เห็นนัยยะสำคัญว่ากลุ่มผู้สูงอายุนิยมท่องเที่ยวกับพระพุทธศาสนามากกว่าการท่องเที่ยวรูปแบบอื่น

3. การเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธรองรับสังคมผู้สูงอายุจังหวัดมหาสารคาม

จากการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธสำหรับผู้สูงอายุและการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงพุทธสำหรับผู้สูงอายุ โดยได้วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำมาใช้พัฒนาเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธรองรับสังคมผู้สูงอายุจังหวัดมหาสารคาม ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 3 : การพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงพุทธสำหรับผู้สูงอายุจังหวัดมหาสารคาม

จากแผนภาพดังกล่าว แสดงความเชื่อมโยงการพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงพุทธสำหรับผู้สูงอายุจังหวัดมหาสารคาม 9 ส่วน ดังนี้

1) กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกในเครือข่ายสามารถแลกเปลี่ยนความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ และแนวคิดในการพัฒนาการท่องเที่ยวมาใช้บูรณาการกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ เชื่อมโยงกับบริบทสังคมผู้สูงอายุ

2) การพัฒนาความร่วมมือเชิงเครือข่าย การขยายความร่วมมือกับหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุและองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว รวมทั้งการสร้างความเข้าใจกับวัดให้เห็นว่าการท่องเที่ยวเชิงพุทธเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดกระบวนการรับรู้และออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย พร้อมทั้งขยายความร่วมมือการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชน ทำให้เกิดการบูรณาการความร่วมมือในการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว

3) พัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธ องค์กรแนวร่วมมีส่วนสำคัญในการการเพิ่มขีดความสามารถของการท่องเที่ยว สมาชิกในเครือข่ายได้รับการพัฒนาศักยภาพในการทำงานด้านการท่องเที่ยว บูรณาการกับกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรมชาวพุทธ โดยใช้กระบวนการท่องเที่ยวและการประชาสัมพันธ์เข้ามาเป็นเครื่องมือพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธให้สอดคล้องกับบริบทสังคมผู้สูงอายุ

4) การสร้างโอกาสท่องเที่ยวเชิงพุทธ การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงพุทธเพื่อยกระดับสู่การสร้างโอกาสทางธุรกิจให้กับผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว โดยการยกระดับต้นทุนทางพระพุทธศาสนาสู่ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงพุทธ โดยถือว่าสังคมผู้สูงอายุไม่ใช่วิกฤตของสังคม แต่เป็นโอกาสที่จะทำให้เกิดการพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธให้สอดคล้องกับเครือข่ายนักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุ

5) การส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การทำงานเชิงเครือข่ายการท่องเที่ยวมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ รวมทั้งการมีส่วนร่วมผลักดันกิจกรรมการท่องเที่ยว และสร้างวงจรการท่องเที่ยวเชิงพุทธควบคู่กับการท่องเที่ยวรูปแบบอื่น โดยอาศัยความร่วมมือจากท้องถิ่น และวัดต่าง ๆ เพื่อตั้งปัจจัยการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในท้องถิ่นมาพัฒนาศักยภาพของวัดให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีอัตลักษณ์โดดเด่น

6) สร้างโอกาสในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา เนื่องจากปัจจุบันการท่องเที่ยวได้เข้ามามีบทบาทสำคัญ โดยเฉพาะวัดที่มีปัจจัยการท่องเที่ยว และสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้าไปเที่ยวในวัด การที่มีนักท่องเที่ยวเข้าไปในวัดจึงเป็นโอกาสดีที่จะได้พัฒนากระบวนการเผยแพร่พระพุทธศานายกระดับสู่การท่องเที่ยวเชิงพุทธ นอกจากนี้จะเป็นกระบวนการท่องเที่ยวเชิงพุทธแล้ว ยังก่อให้เกิดเรียนรู้พระพุทธศาสนา และเข้าใจบริบทของพระพุทธศาสนาในรูปการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่สามารถยกระดับไปสู่การพัฒนาจิตใจ สังคม และปัญญาให้กับนักท่องเที่ยว

7) พัฒนารูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยว การทำงานในเชิงเครือข่ายทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนารูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวสอดคล้องกับบริบทของนักท่องเที่ยว ซึ่งจะก่อให้เกิดการเตรียมความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยว และความร่วมมือในเชิงเครือข่ายเพื่อพัฒนารูปแบบและกิจกรรมให้สอดคล้องกับกลุ่มนักท่องเที่ยวสูงอายุ รวมทั้งนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่นด้วย

8) พัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวสร้างสรรค์ เนื่องจากกระบวนการท่องเที่ยวเชิงพุทธ แหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะอยู่ภายในวัด รูปแบบการท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวก็จะสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่วัด นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวก็จะมีควมสำรวมมากกว่าการท่องเที่ยวรูปแบบอื่น และการออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวก็จะเน้นการให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาส่งผลต่อการสร้างปัจจัยเอื้อให้เข้าใจชีวิตตามความเป็นจริง และมีผลต่อการพัฒนาจิตใจและปัญญา ทำให้การท่องเที่ยวเชิงพุทธมีกระบวนการควบคุมพฤติกรรมเชิงจริยธรรมควบคู่กันไป ส่งผลให้เกิดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ยกระดับพื้นที่วัดให้เป็นพื้นที่ท่องเที่ยวสร้างสรรค์

9) พัฒนาเศรษฐกิจฐานราก เครือข่ายความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธ นอกจากจะก่อให้เกิดกระบวนการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวแล้ว ยังส่งผลให้เกิดการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะชุมชนที่อยู่ใกล้แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธก็จะได้รับอานิสงส์จากการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปของการขายสินค้า ผลิตภัณฑ์ และการบริการ ซึ่งเป็นผลพวงให้เกิดกระบวนการสร้างงาน สร้างอาชีพ และสร้างรายได้ให้กับคนในท้องถิ่นยกระดับการท่องเที่ยวสู่การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจฐานราก

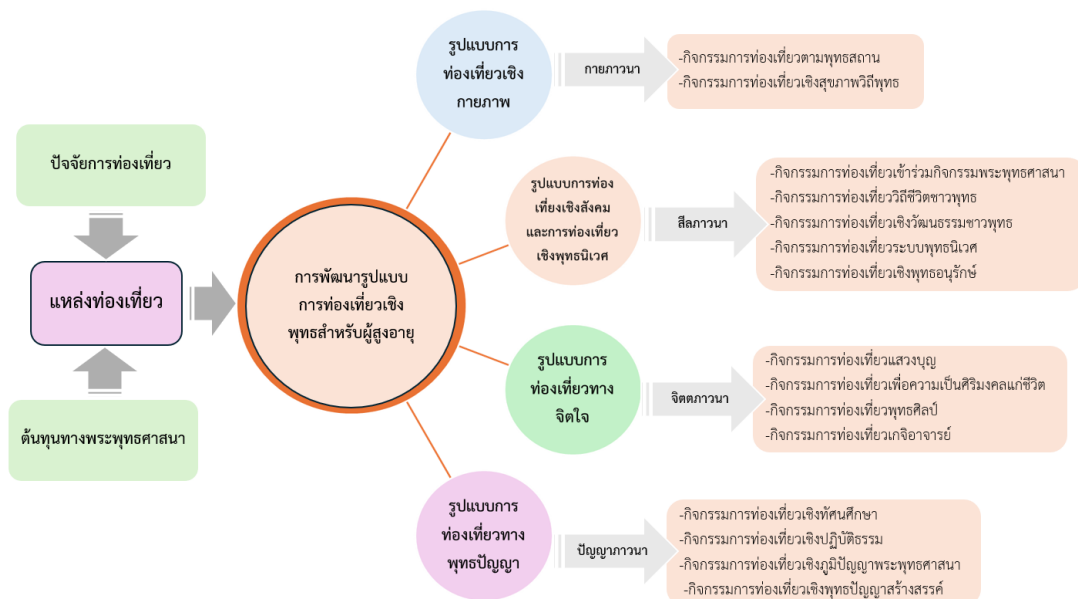
อภิปรายผล

รูปแบบการท่องเที่ยวในงานวิจัยนี้จำแนกออกเป็น 4 รูปแบบ คือ รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงกายภาพ รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสังคมและรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธนิเวศ รูปแบบการท่องเที่ยวทางจิตใจ และรูปแบบการท่องเที่ยวทางพุทธปัญญา โดยได้บูรณาการรูปแบบการท่องเที่ยวสอดคล้องกับหลักธรรมภาวนา 4 ซึ่งเห็นต่างจากงานวิจัยของ ธง คำเกิด และคณะ (2563) ได้ศึกษาเรื่อง “การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานรากวิถีชีวิตชุมชนอย่างยั่งยืน ของตำบลต้นตาล อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี” พบว่า รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานรากวิถีชีวิตชุมชนอย่างยั่งยืน เพราะควมมีรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธควบคู่ไปกับการท่องเที่ยววิถีชุมชนผ่านวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นต้นทุนการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในวัด เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวมีทางเลือกรูปแบบการ

ท่องเที่ยวที่หลากหลาย และสอดคล้องกับงานวิจัยของ จุฑาภรณ์ หินชุยและสถาพร มงคลศรีสวัสดิ์ (2557) ได้ศึกษาเรื่อง “แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ กรณีศึกษาวัดประชาคมวนาราม อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดร้อยเอ็ด” พบว่า การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวด้านการประชาสัมพันธ์ โครงสร้างพื้นฐานสิ่งอำนวยความสะดวก ส่วนประเด็นการพัฒนากิจกรรมและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่เหมาะสมกับนักท่องเที่ยวสูงอายุ โดยการออกแบบกิจกรรม และกระบวนการจัดการท่องเที่ยวจากหลายภาคส่วน ควบคู่กันไปกับการดำเนินการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นด้วย กิจกรรมการท่องเที่ยวควรมีความหลากหลาย และไม่ควรให้การท่องเที่ยวขัดกับอัตลักษณ์ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว และการจัดการท่องเที่ยวควรประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวด้วย สอดคล้องกับงานวิจัยของ วิลาสินี ธนพิทักษ์ และคณะ (2560) ได้ศึกษาเรื่อง “การจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่อเรียนรู้วัฒนธรรมฝายมีชีวิต จากภูมิปัญญาชุมชนตำบลเขาปู่ อำเภอสรีบรรพต จังหวัดพัทลุง” พบว่า การประเมินศักยภาพของการท่องเที่ยว 6 ด้าน คือ 1) สิ่งดึงดูดใจการท่องเที่ยว 2) เส้นทางคมนาคมเข้าถึง 3) สิ่งอำนวยความสะดวก 4) การบริหารจัดการของแหล่งท่องเที่ยว 5) ที่พักในแหล่งท่องเที่ยว และ 6) กิจกรรมการท่องเที่ยว และยังเห็นเพิ่มเติมว่าแหล่งท่องเที่ยวควรประเมินศักยภาพของตนเองเพื่อให้ทราบผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยว และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวรองรับนักท่องเที่ยว และยังเห็นสอดคล้องกับผลการวิจัยของ กชมน วรงค์คำ (2562) ได้ศึกษาเรื่อง “การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านหัวขัว ตำบลแกดำ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดมหาสารคาม” พบว่า การจัดการท่องเที่ยวควรมีการจัดการที่ให้ความสำคัญต่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เนื่องจากชุมชนมีภูมิปัญญาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว การส่งเสริมการขับเคลื่อนการเติบโตอย่างยั่งยืนของชุมชน แต่ควรบูรณาการการจัดการท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธและต้นทุนของชุมชนด้วย

องค์ความรู้ใหม่

จากการดำเนินงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธสำหรับผู้สูงอายุจังหวัดมหาสารคาม” นอกจากการนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์แล้ว ยังพบองค์ความรู้ที่สังเคราะห์จากการดำเนินงานวิจัย คือ “Model การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธสำหรับผู้สูงอายุ” ซึ่งมีความเชื่อมโยงกันดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 4 : Model การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธสำหรับผู้สูงอายุ

จากแผนภาพดังกล่าว แสดงองค์ความรู้จากการวิจัย Model การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธสำหรับผู้สูงอายุ ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวที่มีปัจจัยการท่องเที่ยวและต้นทุนทางพระพุทธศาสนา เพื่อนำไปพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่เหมาะสมสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุ บูรณาการกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับหลักภาวา 4 ประกอบด้วย 1) รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงกายภาพ ซึ่งสอดคล้องกับกระบวนการพัฒนาตามหลักกายภาวา โดยพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว 2) กิจกรรม คือ กิจกรรมการท่องเที่ยวตามพุทธสถาน และกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธ 2) รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสังคมและการท่องเที่ยวเชิงพุทธนิเวศ ซึ่งสอดคล้องกับกระบวนการพัฒนาตามหลักศีลภาวา โดยพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว 5 กิจกรรม คือ กิจกรรมการท่องเที่ยวเข้าร่วมกิจกรรมพระพุทธศาสนา กิจกรรมการท่องเที่ยววิถีชีวิตชาวพุทธ กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชาวพุทธ กิจกรรมการท่องเที่ยวระบบพุทธนิเวศ และกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธอนุรักษ์ 3) รูปแบบการท่องเที่ยวทางจิตใจ สอดคล้องกับกระบวนการพัฒนาตามหลักจิตตภาวา โดยพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว 4 กิจกรรม คือ กิจกรรมการท่องเที่ยวแสวงบุญ กิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อความเป็นศิริมงคลแก่ชีวิต กิจกรรมการท่องเที่ยวพุทธศิลป์ และกิจกรรมการท่องเที่ยวเกจิอาจารย์ และ 4) รูปแบบการท่องเที่ยวทางพุทธปัญญา สอดคล้องกับกระบวนการพัฒนาตามหลักปัญญาภาวา โดยมีกิจกรรมการท่องเที่ยว 4 กิจกรรม คือ กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงทัศนศึกษา กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติธรรม กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงภูมิปัญญาพระพุทธศาสนา และกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธปัญญาสร้างสรรค์ โดยมีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธสำหรับผู้สูงอายุ 15 กิจกรรม นอกจากนี้ยังพบว่า กระบวนการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อให้กลุ่มนักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงพระพุทธศาสนาในรูปของการท่องเที่ยว

สรุป

ผลจากการวิจัยเรื่องการพัฒนาแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธสำหรับผู้สูงอายุจังหวัดมหาสารคาม สรุปผลการวิจัยออกเป็น 3 ส่วน คือ 1) รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธสำหรับผู้สูงอายุจังหวัดมหาสารคาม 4 รูปแบบ คือ รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงกายภาพ รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสังคมและการท่องเที่ยวเชิงพุทธนิเวศ รูปแบบการท่องเที่ยวทางจิตใจ และรูปแบบการท่องเที่ยวทางพุทธปัญญา 2) การพัฒนากิจกรรมและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธรองรับสังคมผู้สูงอายุจังหวัดมหาสารคาม โดยได้มีการพัฒนา 10 ส่วน ได้แก่ การพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงพุทธ พัฒนาปัจจัยการท่องเที่ยว พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ พัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ พัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธสำหรับผู้สูงอายุ พัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ พัฒนาเทคโนโลยีการท่องเที่ยว พัฒนาด้านความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ พัฒนาการบริการนักท่องเที่ยว และพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงพุทธสำหรับผู้สูงอายุ ผลจากการพัฒนาทำให้ได้กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ 15 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมการท่องเที่ยวตามพุทธสถาน กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพวิถีพุทธ กิจกรรมการท่องเที่ยวเข้าร่วมกิจกรรมพระพุทธศาสนา กิจกรรมการท่องเที่ยววิถีชีวิตชาวพุทธ กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชาวพุทธ กิจกรรมการท่องเที่ยวระบบพุทธนิเวศ กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธอนุรักษ์ กิจกรรมการท่องเที่ยวแสวงบุญ กิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อความเป็นศิริมงคลแก่ชีวิต กิจกรรมการท่องเที่ยวพุทธศิลป์ กิจกรรมการท่องเที่ยวพระเกจิอาจารย์ กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิง

ทัศนศึกษา กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติธรรม กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงภูมิปัญญาพระพุทธศาสนา และ กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธปัญญาสร้างสรรค์ รวมทั้งได้วัดท่องเที่ยวเชิงพุทธยอดนิยมของผู้สูงอายุ 10 แห่ง 3) การเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธรองรับสังคมผู้สูงอายุจังหวัดมหาสารคาม โดยใช้วิธีการการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ การพัฒนาความร่วมมือเชิงเครือข่าย ร่วมกันพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธไปพร้อมกับการสร้างโอกาสท่องเที่ยวเชิงพุทธเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และใช้การท่องเที่ยวเพื่อสร้างโอกาสในการ เผยแผ่พระพุทธศาสนา ยกระดับสู่การพัฒนารูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดพื้นที่ท่องเที่ยว สร้างสรรค์และการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากด้วย ส่งผลให้ได้เครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงพุทธสำหรับผู้สูงอายุ ประกอบด้วย 10 ภาคส่วน ได้แก่ ท่องเที่ยวจังหวัดมหาสารคาม สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด สำนักงาน วัฒนธรรมจังหวัด องค์การส่งเสริมจังหวัดมหาสารคาม องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น สื่อ/ประชาสัมพันธ์ วัดท่องเที่ยว ชุมชน ผู้ประกอบการ รวมทั้งภาครัฐและเอกชน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติ

- 1) แหล่งท่องเที่ยว นำผลการวิจัยในประเด็นการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธไปปรับใช้เพื่อ พัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับบริบทของแหล่งท่องเที่ยวและสอดคล้องกับรูปแบบการท่องเที่ยวที่ยึด โยงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
- 2) นักท่องเที่ยว นำผลการวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวกับการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว 15 กิจกรรม ให้ สอดคล้องกับความสนใจของนักท่องเที่ยว ทำให้มีทางเลือกกิจกรรมการท่องเที่ยวหลากหลาย
- 3) กลุ่มนักท่องเที่ยวสูงอายุศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ได้นำเสนอวัด ท่องเที่ยวเชิงพุทธยอดนิยม 10 แห่ง เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการตัดสินใจเลือกแหล่งท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมสอดคล้อง กับวัยและความต้องการของผู้สูงอายุ

2. ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

- 1) คณะสงฆ์จังหวัดมหาสารคาม ควรนำประเด็นด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธสำหรับผู้สูงอายุไปปรับใช้ เป็นนโยบายของคณะสงฆ์ บูรณาการกับการเผยแผ่พุทธศาสนาและพันธกิจของคณะสงฆ์ให้ครอบคลุมการ ท่องเที่ยวเชิงพุทธ
- 2) ท่องเที่ยวจังหวัดมหาสารคามนำผลการวิจัยไปใช้ในประเด็น ๑๐ แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธยอด นิยมสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อนำไปกำหนดเป็นแคมเปญและเส้นทางท่องเที่ยวเชิงพุทธสำหรับผู้สูงอายุตามผล สำรองความคิดเห็นของผู้สูงอายุ

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรทำวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธบนฐานต้นทุน ทางพระพุทธศาสนา
- 2) ควรทำวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวกับการยกระดับต้นทุนทางพุทธศาสนาสู่การท่องเที่ยวเชิง สร้างสรรค์
- 3) ควรทำวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวกับการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เพื่อยกระดับ การพัฒนาชุมชนในเชิงพื้นที่

เอกสารอ้างอิง

- กชธมน วงศ์คำ. (2562). การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านหัวขัว ตำบลแกดำ อำเภอแกดำ จังหวัดมหาสารคาม. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- จุฑาภรณ์ หินชุย และสถาพร มงคลศรีสวัสดิ์. (2557). แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ กรณีศึกษาวัดประชาคมวนาราม อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด. วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ. 10(1), 50-58.
- ไทยรัฐออนไลน์. (2566). จับตาปี 2565 ไทยสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์เปลี่ยนภาระเป็นพลัง. เรียกใช้เมื่อ 3 กันยายน 2566 จาก <https://www.thairath.co.th/news/local/2277535>.
- ธง คำเกิด และคณะ. (2563). การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานรากวิถีชีวิตชุมชนอย่างยั่งยืน ของตำบลต้นตาล อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี. รายงานการวิจัย. คณะศิลปศาสตร์. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ ศูนย์สุพรรณบุรี.
- วิลาสินี ธนพิทักษ์ และคณะ. (2560). การจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่อเรียนรู้วัฒนธรรมผ้ามีชีวิต จากภูมิปัญญาชุมชนตำบลเขาปู่ อำเภอศรีบรรพต จังหวัดพัทลุง. รายงานการวิจัย. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.).
- สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561-2580 (ฉบับย่อ). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ และสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2562). นโยบายและยุทธศาสตร์การอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. 2563-2570 และแผนด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. 2563-2565. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ และสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.